

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»
ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 2(6) шілде-қыркүйек 2016
ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
**ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ
журнал**

2016, № 2(6)

EDU.E-HISTORY.KZ
электронный научный журнал

ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
electronic scientific journal

2016, № 2(6)

Құрылтайшы:

Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Р. Абдуллаев (Өзбекстан), Н. Аблажей (Ресей), Б. Аяған, М. Әбусейітова, С. Әжіғали,
Н. Әлімбаев, Б. Байтанаев, Қ. Жұмағұлов, Ғ. Кенжебаев, Б. Көмеков,
Мансура-Хайдар (Үндістан), Р. Масов (Тәжікстан), Ә. Мұқтар, В. Плоских (Қырғызстан),
Ю. Петров (Ресей), О. Смағұлов, Сон Ен Хун (Оңтүстік Корея), Е. Сыдықов,
У. Фиерман (АҚШ), А. Чубарьян (Ресей)

Жауапты редактор:

З. Төленова

Редактор:

Р. Көбеев

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,
Алматы қ.,
Шевченко көшесі, 28,
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,
«Edu.e-history.kz»
электрондық ғылыми журналының редакциясы
Телефон: +7(727)272-47-59
E-mail: edu.history@bk.ru
Электрондық мекен-жай: <https://edu.e-history.kz/>

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген.
Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге түсіргенде
міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

Р. Абдуллаев (Узбекистан), Н. Аблажей (Россия), Б. Аяган, М. Абусейтова, С. Ажигали,
Н. Алимбай, Б. Байтанаев, К. Жумагулов, Г. Кенжебаев, Б. Комеков,
Мансура-Хайдар (Индия), Р. Масов (Таджикистан), А. Муктар, В. Плоских (Кыргызстан),
Ю. Петров (Россия), О. Смагулов, Сон Ён Хун (Южная Корея), Е. Сыдыков,
У. Фиерман (США), А. Чубарьян (Россия)

Ответственный редактор:

З. Толенова

Редактор:

Р. Кубеев

Адрес редакции:

050010, Республика Казахстан,
г. Алматы,
ул. Шевченко, 28.

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова,
«Edu.e-history.kz»

Редакция электронного научного журнала

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz/>

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации: № 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном формате).

При повторной публикации статей, съемке на микрофильмах и других копиях необходимо обязательно ссылаться на журнал.

Founder and publisher:

RSE on REM "Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology"
of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

Editor-in-chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Editorial board:

R. Abdullaev (Uzbekistan), N. Ablazhey (Russia), B. Ayagan, M. Abuseyitova, S. Azhigali,
N. Alimbai, B. Baitanaev, K. Zhumagulov, G. Kenzhebaev, B. Komekov,
Mansura-Khaidar (India), R. Masov (Tajikistan), A. Muktar, V. Ploskikh (Kyrgyzstan),
Y. Petrov (Russia), O. Smagulov, Song Yong Hoon (South Korea), E. Sydykov,
W. Fierman (USA), A. Chubaryan (Russia)

Executive editor:

Z. Tolenova

Editor:

R. Kobeev

Editorial address:

050010, Republic of Kazakhstan,
Almaty,

28 Shevchenko Str.

Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology,

«Edu.e-history.kz»

Editorial electronic scientific journal

Phone: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Journal website: <https://edu.e-history.kz/>

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the
Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, r
egistration certificate:

No. 14602-ИА dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in electronic format).

When re-publishing articles, shooting on microfilm and other copies, it is necessary to refer to the journal.

СҮЙІНБАЙ БИ

Игиликова С.И.

Әл Фараби атындағы ҚазҰУ

Аңдатпа. Мақалада ең алдымен «би» сөзінің қазақ халқының ұғымындағы мағынасына тоқталамыз, одан соң Сүйінбай Аронұлының ақындығы мен жыршылығынан бөлек ел басқару ісіне араласқандығы жөнінде баяндалады. Жиырма үш жыл ауыл биі болғандығы және сол кезеңдердегі шығармаларынан үзінді келтіріледі. Сүйінбай ақынның сал-серіліктен гөрі қоғамдық-әлеуметтік істерге белсене араласқандығын мысалдар арқылы дәлелдеуге тырысамыз. **Түйін сөздер:** би, билік, болыс, шешен, ақын, билер институты.

СУЮНБАЙ БИ

Игиликова С.И.

КазНУ им. аль-Фараби 2 курс магистрант, г.Алматы

Аннотация. В первую очередь в этой статье мы придаем смысловое значение на слово «би» которое имеет понятия в казахском народе. Тек же рассказывается не только о его поэтические стороны, но и о том как он в течении двадцать три года был бием аула и отрывки его произведения того времени. Мы тек же хотим доказать на примере о его активных участиях в социальных делах. **Ключевые слова:** институт танца, власть, болис, оратор, поэт, танцоры.

SUYINBAY BI

Igilikova S.I.

Kazakh National University. Al-Farabi 2nd year undergraduate , Almaty

Abstract. The first in this article we give the meaning of the word "bi" is a concept in the Kazakh people. Also tells not only his poetic side, but also on the elevation it during the twenty-three years was bey village and excerpts of his work at that time. Tech we also want to show an example of its active participation in social affairs.

Keywords: institute of dance, power, bolys, orator, poet, dancers.

Би ұғымы дәстүрлі қазақ қоғамының саяси-әлеуметтік жүйесіндегі демократиялық биліктің иесі ретінде қабылданған. Зерттеуші ғалымдардың, әсіресе, В.В. Бартольдтың пікірінше, «би» сөзі шамамен XIV -XV ғасырларда ежелгі түркі тіліндегі «бек» атауының бір нұсқасы ретінде пайда болып, басқарушы, ел билеуші мағынасын білдірген. Кейіннен бастапқы семантикалық-тілдік реңкінен ажырап, көбінесе, дау-жанжалды шешіп, кесімді төрелік айтушы, әділ үкім шығарушы адамды бейнелеу үшін қолданыла бастады. XVII ғасырда өмір сүрген Махмуд ибн Уәлидің «Бахр әл-асрар фи манақиб әл-ахйар» атты еңбегінде «жоғарғы мәртебелі әмірлер мен елге сыйлы, пендәуи тірліктен азат адамдардың» барлығы би аталғанын жазады. Ал қазақ халқының дәстүрлі түсінігінде бұл атау төрт түрлі мағынада: а) ел билеушісі, иелік етуші; ә) сот, төреші; б) батагөй, шешен; в) бітістіруші дипломат, елші ретінде ұғынылған [5, 3-б.]. Мұндай тұлғаларда жасандылық, опасыздық, жеңілтектік, өтірікшілік, өсекшілік деген қасиеттер болмайды. Оның

бойындағы қасиет бүкіл бітім-болмысынан аңғарылып, маңайындағыларының құрметін шақырып тұрады. Өз басының емес, өз халқының мұң-мұқтаждығы қазақтың ақын-жырауларын да, би-шешендерін де, абыз-әулиелерін де, бекзаттары мен игі-жақсыларын тегіс толғандырған.

Билер институты ғасырлар бойы көшпенділер өркениетінде саяси, әлеуметтік, құқықтық, әдет-ғұрыптық, әкімшілік, қылмыстық қатынастарды мүлтіксіз орнықтырып келді, билердің ойлау мәдениеті ұлттық ойлау жүйесіндегі ең бір көрнекі орын алды. Билер дәстүрлі қоғамда мемлекеттің саяси және қоғамдық құрылымын әдет-ғұрыптық әрі құқықтық іске асырылуын қамтамасыз ететін әлеуметтік институтты бекітті. «Түгел сөздің түп атасы» Майқы биден Шәкәрімге дейінгі Ұлы дала билерінің ойлау ерекшеліктері, олардың әлеуметтік-философиялық дүниетанымы қазақ халқының сана-сезімі қалыптасуына игі ықпалын тигізді. Қазақтың ел басқару мәдениетінде қалыптасқан заңды институт – билер институты дала демократиясының үлгісін көрсетті [8, 11-б.].

Ел болып Қазақ хандығының 550 жылдығын атап өтіп өттік. Хандық дәуірде өмір сүрген азулы ақындар қазақта аз болмаған. Олардың да бұрын ескерілмей келген қырын жазу ісінде де тың ізденістер молынан. Иә, бүгінгі еліміздің егемендігі мен жаңарған қоғамның рухани-мәдени өмірімізге қойып отырған биік талабы бұрындары кеңестік идеология ыңғайына қарай әдейі бұрмаланып келген бірқатар ұлттық құндылықтарымызды, мәдени мұраларымызды зерттеуді, талдауды жаңа заман өркениетіне сәйкес жаңаша таразылауды қажет етеді. Мұның Сүйінбай ақын шығармашылығына да қатысы бар. Өйткені, көптеген тарихи-әдеби құндылықтарымыз секілді жыр сүлейі Сүйінбайдың өмір деректері мен шығармашылығы да осы бүгінге дейін сол баяғы теріс көзқарас, коммунистік идеология тұрғысынан сараланып келгені мәлім.

Сүйінбай Аронұлы 1815 жылы Алматы облысының Қарақыстақ ауылында дүниеге келіп, 1898 жылы сол жерде қайтыс болған. Арғы атасы Күсеп Жиенкұлұлы жауынгер – ақын, жыршы, күйші, қобызшы болса, әкесі Арон өткір шешендігімен көзге түскен. Аузы дуалы нағашы атасы Қабан ақынның артынан қалмай жүріп батасын алған. Он жастайынан жетім қалып, кедейлік көрсе де, бозбала шағынан бастап ақындығымен танылып, өлең-жырға әуес болған. Бірақ аумалы-төкпелі сол заман мен қоғамда сал-серілікті тастап, қоғамдық-әлеуметтік істерге белсене араласқан. Үй айналасындағы шағын шаруашылық пен ағайын арасындағы дау-шарды қойып, ел аралап, заманының игі-жақсыларымен кездесіп, атақты ақындармен айтысып, халықаралық дәрежедегі бітімгершілік істермен араласқан. Адамгершілік мәселелеріне терең бойлап, өз жанынан көптеген жыр-толғаулар шығарған [4, 101-б.]. Сүйінбай Аронұлының осындай жан-жақты талантының кейбір бітімгершілік қырларына жеке тоқтала кетсек.

Сүйінбайдың жастайынан әділдігінің байқалуы оның «би» тұлғасының қалыптасуының алғышартын аңғартады. Әділ билігі үшін дүние-мүлікті жинамай, үлестіріп, қарапайым өмір кешіп өткен. Дәстүрлі қоғамдағы бидің мәртебесі және қазіргі соттың айырмашылығы жер мен көктей. Дәстүрлі қазақы қоғамда сот билігін ел арасында турашыл әділдігімен көзге түскен қазылар атқарған. Жергілікті халық үкімімен «қара қылды қақ жарған» билерге жүгінетін. Жетісудан ары асқан беделі мен ықпалын көріп, Ресейдің патша өкіметі оны би ретінде ресми бекіткен.

Мәселен, Сүйінбай Аронұлының ақындығы мен өлең-жырларын білгенімен, халық оның өзінің отыз жылға тарта ел билігіне араласып, жер-су, мал-мүлік, халықтық әдет-ғұрып дауына төрелік айтқаны, тұрмыстық-азаматтық, әскери-қылмыстық, елшілік-мәмілегерлік, бітімгершілік істерге байланысты шығарған биліктері туралы әлі күнге дейін жетік біле бермейді. Шын мәнінде Сүйінбай – аузы дуалы, сөзі уәлі, қара қылды қақ жарған турашыл би болған кісі. Ол шығарған шешімдер мен ол айтқан билік өз заманында жұрттың көкейінен шығып, үлкен абырой-беделге ие болғаны да енді-енді ғана тәуелсіздік кезеңінде белгілі болып жатыр.

Сүйінбай ауыл биі қызметіне 1871 жылдың қаңтар айында сайланып, содан 1895 жылғы жаңа сайлауға дейін сеніп тапсырылған осы лауазымды мүлтіксіз атқарып, жиырма үш жылға жуық (өзі сексен жасқа толғанға дейін) ауыл биі болды. Бұл келтірілген мәліметтің нақтылығы

мұрағат құжаттары арқылы анықталып отыр деп баяндаған болатын Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері, тарих ғылымдарының кандидаты Дәуітхан Рахымқұлов өзінің қазақ әдебиеті газетіндегі мақаласында.

Сүйінбай Аронұлы жөнінде «Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында» мынандай мәліметтер келтіріледі: «Тарихи деректерде Қоқан хандығы шапқыншылығының әсерінен жан-жаққа бытырай көшіп, қиын-қыстау күндерде (1840-1860ж.ж) іргесі ыдыраған қазақ руларының басын біріктіруде Сүйінбай мен Сарыбай бидің ықпалы зор болғандығы айтылады. Осы тұстаа ақын халықты қоқандықтарға қарсы тұрып, тәуелсіздік үшін күресуге шақырды. Өтеген батыр, Саурық батыр, Сұраншы батыр, Жабай батыр, Қарасай батыр сияқты толғаулар шығарды. Аумалы-төкпелі қоғамда өмір сүргендіктен Сүйінбай сал-серіліктен гөрі қоғамдық-әлеуметтік істерге белсене араласқан. Қазақстан Республикасының Орталық мемлекеттік мұрағатында сақтаулы тұрған «Алатау округі және Үлкен орда қазақтарының бастығы» атты нөмірі 3-ші қорда алғаш рет Сүйінбай Аронұлының есімі 1860 жылы кездеседі. Ол құжатта Сүйінбайдың есімі Сарыбайдың атымен бірге аталады. Соған қарағанда әуелден Сүйінбай Сарыбайдың жақын серігі әрі айнымас досы болған. Сүйінбай Аронұлы патша өкіметінің Жетісу өлкесіндегі Қоқан хандығына жасаған әскери жорықтарына белсене қатыспаса да, өңірдегі қоғамдық-саяси оқиғалардың бел ортасында жүрді. 1864 жылы Алатау округінің шенеуніктері құрастырған «Ұлы жүз қазақтарының рулары мен қызмет иелерінің тізімі» атты құжатта Сүйінбай Аронұлы ауыл старшыны ретінде көрсетілген [11,5-б.].

Қазақ ақын-жырауларында жиі кездесетін «билікті сынау» үлгілерін Сүйінбай Аронұлы шығармашылығынан көптеп кездестіруге болады. Мысалы, сол заманда қазақ арасында қатал билігімен аты шыққан Тезек төреге:

Ойланып қара, хан сұлтан,
Жолы қандай жақсының.
Үйіңе келген кісіні
Өлтірем деп қожандау –
Ісі емес пе бақсының?!
Өрістен ұрлап жегенің,
Сүйек таппай қаңғырған
Жұмысы болар қасқырдың.
Ел қадірін білмейсің,
Хан едім деп қастанып,
Бұқараңа қас қылдың.
Жарлының ұрлап жалғызын,
Шығармай қырға аш қылдың!
Хан емессің, қиықсың,
Қалың елді айдап жеп,

Теріңе зорға сыйыпсың, [4, 103-б.] – десе, қырғыздың ханы Орманұлы Үмбетәліге «бас кеспек болса да, тіл кеспек жоқ» екендігін былайша есіне салады:

Әділет жок өзінде,
Ниетің жаман өзгерді.
Қойға қасқыр шапқандай,
Үмбетәлі, Шарғының,
Жаулағаны өз елі.
Есіткен жандар мұныңды,
Әділеттік демеді.
Хан құдайдың ұлы емес,
Құдайға да құл керек,
Халықтың жок па керегі?!

Қан құмарлық ісіңмен,
 Кетіріп алдың құныңды.
 Әділдікті айтамын,
 Кесе алмайсың тілімді,
 Айтып өтем мініңді!
 Шын жақсыда тарлық жоқ,
 Әділ сөзге зорлық жоқ,
 Халық сүймесе сөзіңді,
 Тиянақ жоқ, заңдық жоқ [4, 105-б].

Сүйінбай Аронұлының бітімгерлігі, астың, айтыстың желеуімен қарсыластарды шақыртып, ел мен елді, ер мен ерді мәмілеге келтіруі оның дипломатиялық қабілетінен хабар береді. Сүйінбайдың қырғыздың әйгілі ақыны Қатағанмен (Арыстанбекпен, қырғыз манабы Алыбайдың асында) айтысы Кенесары мен Наурызбайдың қырғыз еліне жорығынан кейін екі жақтың арасы ұшығып тұрған кезінде өтті. Қырғыз ақыны осы жараны қозғап, тұқыртпақшы болғанда Сүйінбай өз ұстанымынан айрылмай – екі жұрттың татулығын алға тартады. «Болыстарға баға» деген өлеңі де осы мәнде құрылған. Аятбектің кейбір қылтың мінезі болмаса, бәрінен де озар еді дей отырып, жекелеген болыстардың бәріне жеке-дара тоқталып шығады.

Тілеуберді болыстың ақылсыздықпен ұрлық-қарлық пен пәлекорлықты кәсіп етіп, ел алдында қадірі кеткенін, ұлы жүздің төресі Әбілездің өңеші кең екендігін айта келіп, Жаныстан шыққан Төле биге үшеуің де жетпедің деп ренжиді. Ақын болыс-билерге Төле биді өнеге ете отырып, олардың да сол секілді әділ болуын талап етеді. Ұлы-жүздің төрелерін сынға алған ақын оларға Шапырашты Саурық батырды үлгі етеді. Міне, осы сынды біраз шығармаларына тоқтала берсек болады [6, 33- б.].

Қорыта келгенде Сүйінбай ақын, жыршы ғана емес елдің қамын жеген әділ би болғандығына біраз мысалдар келтіре отырып дәлелдеуге тырыстық. Адамгершілікті ту еткен арыстармыздың еңбектерін жазу біздер ұрпақтары үшін бақыт, мақтанш.

Әдебиет

- 1 Бекмаханов Е.Б. Казахстан в 20-40 гг. XIX века. – Алма-Ата: Қазақ университеті, 1992. – 400 с.
- 2 Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих или киргиз-кайсацких орд и степей. – СПб.: Тип. Карла Крайя, 1832. – 264с.
- 3 Бес ғасыр жырлайды. Екі томдық. Т-2. – Алматы: Жазушы, 1984. – 496 б.
- 4 Оразбаева А.И. Дәстүрлі қазақ қоғамына тән билер институты. – Алматы: Дайк-Пресс, 2004. – 206 б.
- 5 Төле би. Дастандар. – Алматы: Мұраттас, 1991. – 80 б.
- 6 Төрөкұлов Н. Қазақтың би-шешендері. – Алматы: Жалын, 1993. – 400 б.
- 7 Үш пайғамбар. – Алматы: Дәуір, 1992. – 184 б.
- 8 Рахымқұлов Д. Ұзынағаш болысының биі // Қазақ әдебиеті – 2011. – 3 маусым.

Literature

- 1 Bekmahanov E.B. Kazahstan v 20-40 gg. XIX veka . – Alma-Ata: Kazakh University, 1992. - 400 s .
- 2 Levshin A.I. Description Kirghiz , Cosacorum et Afros et Kirghiz- Kaisak multitudine . – SPb . Tip.Karla acies , 1832. – 264s .
- 3 Bes gasyr zhyrlaidy. Eki tomidik. T-2. – Almaty: Jazywi, 1984. – 496 b.
- 4 Orazbaeva A.I. Dastyrlı kazak kogamina tan biler instituty. – Almaty: Daik-Press, 2004 – 206 b.
- 5 Tole bi. Dastandar. – Almaty: Murattas, 1991. – 80 b.
- 6 Torekulov N. Kazahtin bi-sheshenderi. – Almaty: Jalun, 1993. – 400 b.
- 7 Ush paigambar. – Almaty: Dayir, 1992. – 184 b.
- Rahimkulov D. Uzinagash bolisinin bii // Kazak adebieti – 2011. – 3 maysim.

МАЗМҰНЫ

Ақынова А.П. ВИЗАНТИЯ ИМПЕРИЯСЫ ЖӘНЕ ҒҰНДАР (IV-V ғғ).....	8
Алмагамбетова А.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫ ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕРДЕ.....	13
Амиров Е.Ш. ЖЕТІСУДЫҢ САҚ-ҮЙСІН КЕЗІНДЕГІ ХАЛЫҒЫНЫҢ ӘСКЕРИ ІС ЖӘНЕ ШАРУАШЫЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ ТУРАЛЫ (ҚАРАТУМА ҚОРЫМЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША).....	20
Атығаев Н.А. Б.Г. АЯҒАННЫҢ «РАССВЕТА И СУМЕРКИ КАЗАХСКОЙ СТЕПИ» КІТАБЫ ТУРАЛЫ.....	27
Атығаев Н.А. ТАҒЫ ДА Б.Г. АЯҒАН КІТАБЫ ТУРАЛЫ.....	40
Ахмади Л. ЮНЕСКО АУҒАНЫСТАНДАҒЫ ӘЛЕМДІК МҰРАЛАРЫН САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	48
Ашимбаева Ф.Е. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОЛА ДӘУІРІ ЕСКЕРТКІШТЕРІ МЕН БАЙЫРҒЫ КӨШПЕНДІЛЕРДІҢ АРАСЫНДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ.....	55
Бисембаева Л.А. ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙ, ОНЫҢ ТҮРҒЫНДАРДЫҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРІНЕ ӘСЕРІ: ДЕНСАУЛЫҒЫ, ЕМДЕУ ШАРАЛАРЫ (1867-1917жж). (ВЕРНЫЙ УЕЗИ БОЙЫНША).....	60
Досекеева К.А., Ахатаева К.Б. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ КӨП САЛАЛЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ БІР ҚЫРЫ.....	66
Есжанова Н. ҚАЗАҚСТАН ЭЛЕКТРОНДЫ ҮКІМЕТ: ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ.....	72
Жандарбек З. ҚАЗАҚ ШЕЖІРЕЛЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСУ КЕЗЕҢДЕРІ.....	78
Жетпісбай Н.Ы. АБАТ БАЙТАҚ КЕШЕНІНДЕ ЖЕРЛЕНГЕН АДАМДАРДЫ АНЫҚТАУ ТУРАЛЫ.....	105
Игиликова С.И. СҮЙІНБАЙ БИ.....	115
Искакова Ғ.З., Байдавлетова М.Д., Өскенбай М.Ә. ТҮРКІ ҚАҒАНАТТАРЫНДА ҚАЛЫПТАСҚАН ГЕОГРАФИЯЛЫҚ КЕҢІСТІК ТУРАЛЫ ТҮСІНІК.....	119
Касабулатова Г.М. XIX ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ. ТАРИХИ ДЕРЕКТЕРДІҢ БОЙЫНША.....	129
Касабулатова Г.М. РАФАЭЛЬ ПАМПЕЛЛИДІҢ «ТҮРКІСТАНҒА САЯХАТ» ЕҢБЕГІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ.....	134
Ксенжик Г.Н. Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ – ОТАНДЫҚ КАРТОГРАФИЯ НЕГІЗІН САЛУШЫ.....	138
Қозғамбаева Г.Б. ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚАРУ – ЖАРАҚТАРЫ.....	146
Құлсариева С.П., Нұрасылова А. БОЛГАРИЯДАҒЫ ТҮРКІ ДИАСПОРАСЫ: ЗЕРТТЕУГЕ ТАЛДАМАЛЫҚ ШОЛУ.....	152
Құрманбаева Г.Қ. МӘШҒҰР ЖҮСІП КӨПЕЙҰЛЫ ҚОЛЖАЗБАЛАРЫНДАҒЫ ҚАЖЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ.....	159
Мейрманова Г.А. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАМАҚТАНУ ЖҮЙЕСІ ЖӘНЕ СҮТТЕН ЖАСАЛҒАН ТАҒАМДАРҒА СИПАТТАМА (САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ).....	165
Мейрманова Г.А. ФАЛЕРИСТИКА ҒЫЛЫМЫ ТУРАЛЫ.....	171
Мұкатаева Л.К., Сұлтанғазы Г.Ж., Нұрбаев Ж.Е. ОРЫС-АҒЫЛШЫН БАСЕКЕЛЕСТІГІ КОНТЕКСТІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН (XVIII-XIXғғ.).....	178
Нұғыманов С. 1921-1922 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШТЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫ.....	187

Нұрғазина М. ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ МЕН КЕЗЕҢДЕРІН ТАЛДАУ.....	192
Омарова У.А. ЧАМДАРДЫҢ ДІНШІЛДІГІ ЭТНОСЫН САҚТАУ ҚҰРАЛЫ.....	200
Өтепова Г.Е. 1916 ЖЫЛҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОҚИҒАЛАР ТУРАЛЫ ЖАҢА МҰРАҒАТТЫҚ МАТЕРИАЛДАР.....	209
Өтепова Г. РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ АКТІЛЕРІ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАН ТЕРРИТОРИЯСЫНДАҒЫ СОТ ЖҮЙЕСІНІҢ ӨЗГЕРІСТЕРІ ЖӨНІНДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕР.....	215
Тасилова Н.А., Тойшубекова Ж.К. «ҚЫРҒЫЗДАРДЫҢ (ҚАЗАҚТАРДЫҢ) ЖЕР ПАЙДАЛАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ...» - ҚАЗАҚ ШАРУАШЫЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕК КӨЗІ.....	224
Тұрлыбек А.Е., Жұматаева Д.Н. ӘНУАР ПАШАНЫҢ ЭММИГРАЦИЯ ЖӘНЕ БОЛШЕВИКТЕРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ.....	231
Үкібаева Л.Қ. ҚАЗАҚСТАН БАСПАСӨЗІ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТАРИХТАҒЫ АҚТАҢДАҚТАР.....	242
Хайрулдаева А.М. ЗАР ЗАМАН АҚЫНДАРЫ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОРТАЗИЯЛЫҚ ЕЛДЕРМЕН ҚАРЫМ- ҚАТЫНАСТАРЫ.....	247

СОДЕРЖАНИЕ

Акынова А.П. ВИЗАНТИЙСКАЯ ИМПЕРИЯ И ГУННЫ (IV-V ВЕК).....	8
Алмагамбетова А.М. ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ О ТЮРКСКИХ НАРОДАХ КАЗАХСТАНА.....	13
Амиров Е.Ш. О ВОЕННОМ ДЕЛЕ И ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СПЕЦИФИКЕ НАСЕЛЕНИЯ ЖЕТЫСУ В САКО-УСУНЬСКИЙ ПЕРИОД (ПО МАТЕРИАЛАМ МОГИЛЬНИКА КАРАТУМА).....	20
Атыгаев Н.А. О КНИГЕ Б.Г. АЯГАНА «РАССВЕТЫ И СУМЕРКИ КАЗАХСКОЙ СТЕПИ».....	27
Атыгаев Н.А. ЕЩЕ РАЗ О КНИГЕ Б.Г. АЯГАНА.....	40
Ахмади Лаик ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ ВСЕМИРНОГО НАСЛЕДИЯ ЮНЕСКО В АФГАНИСТАНЕ.....	48
Ашимбаева Ф.Е. ПРЕИМУЩЕСТВЕННОСТИ МЕЖДУ АНТИЧНЫХ КОЧЕВНИКОВ И ПАМЯТНИКОВ В ЭПОХУ БРОНЗЫ В КАЗАХСТАНЕ.....	55
Бисембаева Л.А. СОЦИАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ В СЕМИРЕЧЕНСКОЙ ОБЛАСТИ, ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОВСЕДНЕВНУЮ ЖИЗНЬ НАСЕЛЕНИЯ: ЗДОРОВЬЯ, ПУТИ ЛЕЧЕНИЯ (1867-1917). (ПО ВЕРНЕНСКОМУ УЕЗДУ).....	60
Досекеева К.А., Ахатаева К.Б. ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ МНОГОПРОФИЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АЛАШСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ.....	66
Есжанова Н. ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО В КАЗАХСТАНЕ: РЕАЛИЗАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	72
Жандарбек З. ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ КАЗАХСКОЙ ГЕНЕАЛОГИИ.....	78
Жетписбай Н.Ы. К ВОПРОСУ ОБ ИДЕНТИФИКАЦИИ ПОГРЕБЕННЫХ В КОМПЛЕКСЕ АБАТ БАЙТАК.....	105
Игиликова С.И. СУЮНБАЙ БИ.....	115
Искакова Г.З., Байдавлетов М.Д., Оскенбай М.А. ПРЕДСТАВЛЕНИЕ О ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ СРЕДЕ В ТЮРКСКОМ КАГАНАТЕ.....	119
Касабулатова Г.М. ГЕОГРАФО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ КАЗАХСТАНА В XIX В. ПО ИСТОРИЧЕСКИМ ИСТОЧНИКАМ.....	129
Касабулатова Г.М. КРАТКИЙ ОБЗОР КНИГИ РАФАЭЛЯ ПАМПЕЛЛИЯ «ПУТЕШЕСТВИЕ ПО ТУРКЕСТАНУ».....	134
Ксенжик Г.Н. Ч.Ч. ВАЛИХАНОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК ОТЕЧЕСТВЕННОЙ КАРТОГРАФИИ.....	138
Козгамбаева Г.Б. ТРАДИЦИОННОЕ ОРУЖИЕ КАЗАХОВ.....	146
Кульсариева С.П., Нурасилова А. ТУРЕЦКАЯ ДИАСПОРА БОЛГАРИИ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ИССЛЕДОВАНИЙ.....	152
Курманбаева Г.К. В ЗНАМЕНИТЫХ РУКОПИСЯХ ИОСИФА ПРОБЛЕМА ПАЛОМНИЧЕСТВА.....	159
Мейрманова Г.А. ТРАДИЦИОННОЕ ПИТАНИЕ У КАЗАХОВ И ОСОБЕННОСТИ МОЛОЧНЫХ ИЗДЕЛИЙ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ).....	165
Мейрманова Г.А. О НАУКЕ ФАЛЕРИСТИКЕ.....	171
Мукатаева Л.К., Султангазы Г.Ж., Нурбаев Ж.Е. КАЗАХСТАН В КОНТЕКСТЕ РУССКО-АНГЛИЙСКОГО СОПЕРНИЧЕСТВА (XVIII-XIX ВВ.).....	178
Нугыманов С. ГОЛОД В КАЗАХСТАНЕ 1921-1922 ГГ. И НАЦИОНАЛЬНАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ.....	187

Нургазина М.	
АНАЛИЗ ПРЕДПОСЫЛОК И ЭТАПОВ СТАНОВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСТАНА	192
Омарова У.А.	
РЕЛИГИОЗНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ЧАМОВ КАК ИНСТРУМЕНТ СОХРАНЕНИЯ ЭТНИЧНОСТИ.....	200
Оттепова Г.Е.	
НОВЫЕ АРХИВНЫЕ МАТЕРИАЛЫ О СОБЫТИЯХ 1916 ГОДА В КАЗАХСТАНЕ.....	209
Оттепова Г.Е.	
ВОПРОСЫ ИЗМЕНЕНИЯ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ АКТАХ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	215
Тасилова Н.А., Тойшубекова Ж.К.	
«МАТЕРИАЛЫ ПО КИРГИЗСКОМУ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЮ...» КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ КАЗАХСКИХ ХОЗЯЙСТВ.....	224
Турлыбек А., Жұматаева Д.Н.	
Эмиграция ЭНВЕРА-ПАШИ И ЕГО ОТНОШЕНИЯ С БОЛЬШЕВИКАМИ.....	231
Укибаева Л.К.	
ПРЕССА КАЗАХСТАНА И БЕЛЫЕ ПЯТНА НАЦИОНАЛЬНОЙ ИСТОРИИ.....	242
Хайрулдаева А.М.	
ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА СО СТРАНАМИ ОРФОЗИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ЗАР-ЗАМАНСКИХ ПОЭТОВ.....	247

CONTENTS

Akynova A.P. BYZANTINE EMPIRE AND HUNTS (IV-V CENTURY).....	8
Almagambetova A.M. FOREIGN STUDIES ABOUT TURKIC PEOPLES OF KAZAKHSTAN.....	13
Amirov E.Sh. ABOUT MILITARY SCIENCE AND ECONOMIC SPECIFICS OF THE POPULATION OF ZHETYSU DURING THE SAKA-WUSUN PERIOD (ON MATERIALS OF A BURIAL GROUND OF KARATUMA).....	20
Atygaev N.A. ABOUT THE BOOK OF B.G. AYAGAN "DUNRISES AND DUSK OF THE KAZAKH STEPPE".....	27
Atygaev N.A. ONCE AGAIN ABOUT THE BOOK B.G. AYAGANA.....	40
Ahmadi L. PROBLEMS OF CONSERVATION OF WORLD HERITAGE IN AFGHANISTAN UNESCO.....	48
Ashymbaeva F.E. CONTINUITY BETWEEN ANTIQUE NOMADS AND MONUMENTS DURING A BRONZE ERA IN KAZAKHSTAN.....	55
Bissembayeva L. THE SOCIAL SITUATION IN THE REGION SEMIRECHYE, ITS IMPACT ON THE DAILY LIFE OF THE POPULATION: HEALTH, THE WAY OF TREATMENT (1867-1917). (ON THE VERNY UYEZD).....	60
Dosekeeva K.A., Ahataeva K.B. ONE OF DIRECTION OF MULTI-FIELD ACTIVITY OF ALASH INTELLIGENTSIA.....	66
Yeszhanova N. E-GOVERNMENT IN KAZAKHSTAN: REALIZATION AND PROSPECTS.....	72
Zhandarbek Z. THE HISTORY OF ORIGIN AND FORMATION OF THE KAZAKH GENEALOGY.....	78
Zhetpisbay N.Y. ON THE IDENTIFICATION OF PERSONS BURIED IN THE ABAT BAYTAK COMPLEX.....	105
Igilikova S.I. SUYINBAY BI.....	115
Iskakova G.Z., Baydavletova M.D., Oskembay M.A. THE IDEA OF THE GEOGRAPHICAL ENVIRONMENT IN THE TURKIC KHAGANATE.....	119
Kasabulatova G. M. GEOGRAPHICAL AND ECONOMIC POSITION OF KAZAKHSTAN IN THE XIX CENTURY. ACCORDING TO HISTORICAL SOURCES.....	129
Kasabulatova G.M. BRIEF REVIEW OF BOOK RAPHAEL PAMPELLIY «JOURNEY ACROSS TURKESTAN».....	134
Ksenzhik G.N. Ch.Ch. VALIKHANOV – THE FOUNDER OF DOMESTIC CARTOGRAPHY.....	138
Kozgambaeva G.B. TRADITIONAL WEAPON OF KAZAKHS.....	146
Kulsariyeva S.P., Nurasilova A. THE TURKISH DIASPORA IN BULGARIA: AN ANALYTICAL REVIEW OF RESEARCH.....	152
Kurmanbayeva G.K. THE ISSUE OF HAJJ IN THE WRITINGS OF MASHKHUR ZHUSSUP KOPEYULY.....	159
Meirmanova G.A. NUTRITION SYSTEM OF THE KAZAKH PEOPLE AND DESCRIPTION OF DAIRY FOODS (COMPARATIVE ANALYSIS).....	165
Meirmanova G.A. ON THE SCIENCE OF PHALERISTICS.....	171
Mukataeva L.K., Sultangazy G.Zh., Nurbayev Zh. E. KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AND ENGLISH COMPETITION (XVIII-XIX).....	178
Nugymanov S. FAMINE IN KAZAKHSTAN OF 1921-1922 AND THE NATIONAL INTELLIGENTSIA.....	187

Nurtazina M.	
ANALYSIS OF PREREQUISITES AND STAGES FOR THE FORMATION OF THE NATIONAL INNOVATIVE SYSTEM OF KAZAKHSTAN.....	192
Omarova U.A.	
RELIGIOUS IDENTITY CHAM AS A TOOL FOR PRESERVATION OF ETHNICITY.....	200
Otepova G.	
NEW ARCHIVAL MATERIALS ABOUT THE EVENTS OF 1916 IN KAZAKHSTAN.....	209
Otepova G.	
THE ISSUES OF CHANGES IN THE JUDICIAL SYSTEM ON THE TERRITORY OF KAZAKHSTAN IN THE LEGISLATIVE ACTS OF THE RUSSIAN EMPIRE.....	215
Tasylova N., Toyshubekova Zh.	
«MATERIALS ON THE KYRGYZ (KAZAKH) LAND USE» AS THE SOURCE FOR HISTORY OF KAZAKH FARMS.....	224
Turlybek A., Zhumatayeva D.	
IMMIGRATION OF ENVER PASHA AND HIS RELATION WITH BOLSHEVIKS.....	231
Ukibayeva L.K.	
THE MEDIA OF KAZAKHSTAN AND WHITE SPOTS OF THE NATIONAL HISTORY.....	242
Khairuldaeva A.M.	
RELATIONS OF KAZAKHSTAN WITH ORTHOSIA COUNTRIES IN THE WORKS OF ZAR ZAMAN POETS.....	247

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2016. 2(6)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.06.2016.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй